

Opinnäytetyö (AMK)
Diakin viestinnän koulutusohjelma
Journalismi
2012

Sanna Vilen

MEDIA OSAKSI ALAKOULUN ARKEA

– MEDIAKASVATUSOPETUKSEN
KEHITTÄMINEN NIEMENKULMAN KOULUSSA

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Diakin viestinnän koulutusohjelma | Journalismi

2012 | 32

Juha Sopanen

Sanna Vilen

MEDIA OSAKSI ALAKOULUN ARKEA – MEDIAKASVATUSOPETUKSEN KEHITTÄMINEN NIEMENKULMAN KOULUSSA

Opinnäyte koostuu tutkielmasta ja kehittämishankkeesta. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten tekemällä oppiminen soveltuu osaksi alakoulun mediaopetusta ja miten alakoulun mediakasvatusta voisi kehittää liittämällä se osaksi jokapäiväistä koulutyötä. Kehittämishankkeena oli mediakasvatuskurssi Piikkiöläisessä Niemenkulman alakoulussa.

Kurssin opetusmetodiksi valikoitui käytännönläheinen tekemällä oppiminen. Kurssin jälkeen oppilaat tekivät testin, jonka avulla selvitettiin, miten he olivat sisäistäneet opetetut asiat mediakurssilla, eli itse tekemällä. Lisäksi opettajille tehtiin kirjallinen kysely, jolla pyrittiin mittaamaan heidän omaa mediakompetenssiaan ja käsityksiään mediakasvatuksesta.

Kehitysehdotukset liittyvät median käyttöön koulussa. Tutkimuksessa selvisi, että saatavilla olevaa tekniikkaakin tärkeämpi tekijä mediakasvatuksen toteutumisessa koulussa on opettajien oma motivaatio ottaa media osaksi koulutyötä. Kurssin aikana tehdyistä havainnoista ja oppilaiden lopputestistä voitiin päätellä, että oppilaat sisäistivät kurssilla opetetut asiat hyvin ja että media tarjoaa lapsille kanavan luovaan itseilmaisuun.

Luvussa 2 tarkastelen tutkielmani keskeisiä lähtökohtia tietoyhteiskuntaa ja medialapsuutta. Käsittelen myös mediakasvatuksen tavoitteita ja nykytilaa sekä sen asemaa peruskoulussa. Luvussa 3 kerron mediakurssista Niemenkulman koulussa ja luvussa 4 esittelen tutkimusaineistoni ja selvitän miten olen aineistoani analysoinut. Lopuksi luvussa 5 kokoan tekemäni johtopäätökset ja esitän niiden pohjalta kehitysehdotuksia.

ASIASANAT:

mediakasvatus, medialukutaito, mediakompetenssi, mediakurssi, tekemällä oppiminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Communication programme | Journalism

2012 | 32

Juha Sopanen

Sanna Vilen

MEDIA AS A PART OF ELEMENTARY SCHOOL WORK – DEVELOPING MEDIA EDUCATION AT NIEMENKULMA SCHOOL

This thesis is divided into a research part and a developing project. The objective of the study was to investigate how applicable “learning by doing” is for elementary school media education and how that can be improved upon by incorporating media education to everyday school work. The developing project was a media education course at Niemenkulma elementary school in Piikkiö.

Practical learning by doing was selected as the method of teaching for the course. Afterwards the students were tested to find out how well they had internalized the courses teachings, in other words by doing things themselves. In addition, a written questionnaire was designed for the teachers in order to measure their own media competence and notions on media education.

The suggestions arising from the conclusions of the study are designed for further use of media education in schools. The study shows that for successful media education in school the teachers own motivation to include media use in school work is an even more important factor than available technology. From observations made during the course and from the results of the final exam it can be concluded that the students assimilated the courses teaching well and that media offer the children conduits for creative self-expression.

Chapter 2 defines the basis of the thesis: the information society in relation to the mediatization of childhood. It also examines the goals and present state of media education and its standing in elementary schools. Chapter 3 describes the media course at Niemenkulma school. Chapter 4 presents the research material and subsequent analyses. Chapter 5 presents the development suggestions based on the collected conclusions.

KEYWORDS:

media competence, media course, media education, media literacy, learning by doing

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 MEDIAKASVATUS	7
2.1 Lähtökohtia	7
2.2 Mediakasvatuksen tavoitteet	8
2.3 Mediakasvatus peruskouluissa	10
2.4 Mediakasvatuksen haasteita	11
3 MEDIAKASVATUSKURSSI NIEMENKULMAN KOULUSSA	14
3.1 Mediakasvatuskurssin idea	14
3.2 Mediakasvatus muiden alakoulujen opetussuunnitelmissa	15
3.3 Mediakasvatuskurssin tavoitteet	16
3.4 Konstruktiivinen oppiminen osana mediakurssia	17
3.5 Mediakasvatuskurssin toteutus ikäluokittain	19
4 TUTKIMUSAINEISTO	23
4.1 Oppilaiden kurssikoe	23
4.2 Opettajakysely	23
5 KEHITYSEHDOTUKSET	25
5.1 Opettajat mediakasvatuksen keskiössä	25
5.2 Tekemällä oppiminen osana mediakasvatusta	26
5.3 Tietokoneiden käyttö opetuksessa	27
6 YHTEENVETO	29
LÄHTEET	31

LIITTEET

- Liite 1. Kysely Niemenkulman koulun opettajille
- Liite 2. Testi 3. – 4. -lk
- Liite 3. Testi 5. – 6. -lk
- Liite 3. Palaute

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni koostuu kirjallisesta tutkielmasta sekä Niemenkulman alakoulussa työparin kanssa pitämästäni mediakasvatuskurssista. Tutkielman tarkoitus on selvittää, miten tekemällä oppiminen soveltuu osaksi alakoulun mediaopetusta. Kurssilla tekemiini havaintojen ja oppilaille teettämäni testin sekä koulun opettajien tekemän kirjallisen kyselyn perusteella teen kehitysehdotuksia siitä, miten alakoulun mediakasvatusta voisi kehittää liittämällä se osaksi jokapäiväistä kouluopetusta.

Tutkielmani lähtökohdat ovat tietoyhteiskunta ja mediakulttuuri, jotka edellyttävät nykyihmisiltä mitä moninaisimpia mediataitoja. Ne toimivat keskeisenä oppimisen ja toiminnan ympäristönä, joiden kautta lapset ja nuoret muodostavat mielipiteitä ja rakentavat identiteettiään. Media tarjoaa lapsille positiivisia elämyksiä ja tukee uuden oppimista, mutta se sisältää myös ristiriitaisia ja vahingollisia sisältöjä. Mediakasvatuksen tavoitteena on auttaa lapsia luovimaan tässä monimerkityksellisessä mediakentässä. Jokaisella lapsella tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet saada mediaopetusta. Tämän yhdenvertaisuuden takaajana koululla on merkittävin rooli.

Mediakasvatuksella ei ole virallista, rajattua asemaa suomalaisessa opetus- ja koulutusjärjestelmässä. Mediakasvatuksen rooli vaihtelee merkittävästi eri koulujen välillä ja sen toteutuminen on pitkälti kiinni opettajan omasta motivoituneisuudesta ottaa media osaksi koulutyötä.

Toteutin opinnäytetyöni kehityshankkeen yhteistyössä Piikkiöläisen Niemenkulman koulun kanssa. Aloite mediakurssin järjestämisestä syntyi koulun opettajilta tulleesta yhteydenotosta. Koulun opettajakunta esitti tarpeen kehittää koululle uusia pysyviä ratkaisuja mediakasvatuksen vakiinnuttamiseksi osaksi koulun arkea. Johtajatuksena oli, että mediakurssi toimisi kokeilualustana erilaisille toimintatavoille lähestyä mediaa sekä käyttää sitä opetuksen välineenä ja

jonka kautta koulun opettajat voisivat saada uusia ajatuksia ja toimintamalleja omaan opetukseensa.

Kurssin päätavoitteeksi asetettiin oppilaiden mediakompetenssin kehittämisen. Kurssin aikana oppilaat harjoittelivat mediataitoja sekä viestien vastaanottajina että tuottajina. Kurssin sisältöä suunnitellessamme ohjenuorana oli, että mediakurssin jälkeen kouluun jäisi pysyviä mediakasvatuksellisia toimintamalleja.

Luvussa 2 tarkastelen tutkielmani keskeisiä lähtökohtia tietoyhteiskuntaa ja medialapsuutta. Käsittelem myös mediakasvatuksen tavoitteita ja nykytilaa peruskouluissa ja tarkastelen mediakasvatuksen kouluille ja opettajille asettamia haasteita. Lisäksi kerron miksi mediakasvatusta tarvitaan osana koulutyön arkea. Luvussa 3 esittelen muiden koulujen opetussuunnitelmia mediakasvatuksen osalta sekä taustoitan kurssilla käyttämäämme konstruktivistista oppimisteoriaa. Lisäksi esittelen Niemenkulman koulun mediakurssin. Luvussa 4 esittelen tutkimusaineistoni sekä selvitän, miten olen aineistoani käsitellyt ja analysoinut. Lopuksi luvussa 5 kokoan tekemäni johtopäätökset yhteen ja teen niiden pohjalta kehitysehdotuksia.

2 MEDIKASVATUS

2.1 Lähtökohtia

Seuraavaksi käyn läpi muutamia keskeisiä käsitteitä, jotka muodostavat raamit koko tutkimukselleni. Tietoyhteiskunta, medialapsuus ja viestintäkasvatus ovat syy siihen, miksi mediakasvatuksesta mielestäni on ylipäättään tarpeen puhua.

Vaikka *tietoyhteiskunta* saattaa käsitteenä kuulostaa hieman vanhanaikaiselta, kuvaa se silti osuvasti sitä yhteiskuntaa, jossa elämme. Termillä viitataan perinteisesti yhteiskuntaan, jossa informaation tuottamisella, jakelulla ja käsittelyllä on merkittävä osuus taloudessa ja kulttuurissa. Lisäksi tietoyhteiskuntaa voidaan ajatella kehityksenä, jonka edetessä uudet sähköiset kommunikaatiovälineet ja muu moderni tekniikka ovat tulleet yhä olennaisemmaksi osaksi arkielämäämme. (Silmät auki – tietoyhteiskunnan uhat ja mahdollisuudet, 2008, 3). Olennaisessa roolissa tutkielmani kannalta on tietoyhteiskunnan kansalaisilta edellyttämät uudenlaiset valmiudet: medialukutaidot, kriittisyys, yhteistyötaidot, tiedonhakutaidot ja oppimistaidot. Tutkielmassani käsitänkin tietoyhteiskunnan lähimmäksi oppimisyhteiskuntaa, jossa oppimiskyky ja monenlaisten mediataitojen hallinta itsessään ovat tärkeitä kansalaistaitoja.

Lasten kannalta tietoyhteiskunta voidaan määritellä kulttuuriseksi tilanteeksi, jossa monenlaiset välittyneet viestit, visuaalisuuden muodot ja mainonta ovat osa lasten arkea. Lasten kokemusten muuttumista mediavälitteiseksi voidaan kutsua termillä *medialapsuus* (Meriranta 2010, 10). Nykylapset ovat eläneet koko elämänsä mediakulttuurin ympäröimänä ja lapsuus on kietoutunut olennaisesti erilaisiin mediaympäristöihin, joten median kasvatusvaikutus on kiistämätön. Median kautta lapset ja nuoret heijastavat identiteettejä, esimerkiksi käsitystä sukupuolesta, seksuaalisuudesta, kansallisuudesta ja rodusta (Herkman 2007, 39). Tämän päivän kasvattajuuden merkittäviä haasteita onkin tarjota lapsille riittävät taidot ja valmiudet kohdata tämä mediatulva.

Viestintäkasvatus on yläkäsite ilmaisu- ja mediakasvatukselle. Mediakasvatus on perinteisesti jaettu kolmeen alueeseen, joita ovat ensinnä median käyttö ja oppiminen mediaympäristössä koulun ulkopuolella, toiseksi opetus mediasta ja kolmanneksi opetus medially. Mediakasvatusta ovat ne sisällölliset ja pedagogiset ratkaisut, joilla tuetaan oppilaan kasvua medialukutaidon alueella. Mediaopista puhutaan kun media on itse opetuksen kohteena. (Kotilainen 1999, 32-34.) Mediakasvatuksessa oppilaita kasvatetaan ymmärtämään, tulkitsemaan ja tarkastelemaan kriittisesti mediaa (Nyyssölä 2008, 15).

2.2 Mediakasvatuksen tavoitteet

Kotilaisen ja Kivikurun mukaan mediakasvatusta tarvitaan, koska medially nähdään olevan vahva ote ihmisten arkeen. Mediasta on tullut yhä merkittävämpi yhteiskunnallinen vaikuttaja, paikka, jossa vuorovaikutusyhteiskunnan kansalaisten ajatellaan toimivan erilaisissa verkostoissa ja yhteisöissä. (Kotilainen ja Kivikuru 1999, 14.) Tiedonvälittämisen ohella media muokkaa ihmisten ajatusmaailmaa sekä sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta; muodostamme näkemyksemme maailmasta ja sen arvoista median kautta. Elämme mediakulttuurissa, joka muodostaa oppimiselle ja kasvamiselle merkittävän ympäristön. Mediakasvatuksen tavoitteena on tarjota tarvittavia mediataitoja, joita tarvitsemme ajassamme, jossa mediakulttuuri on kaikkialla läsnä. (Opetushallitus 2008, 8.) Mediaympäristössä toimimisesta on tullut tämän päivän kansalaistaito (Kerhokeskus 2009, 7).

Mediakasvatuksessa oppilaita kasvatetaan ymmärtämään, tulkitsemaan ja tarkastelemaan kriittisesti mediaa (Opetushallitus 2008, 15). Median kriittisen tarkastelun keskiössä on siis ajatus taidosta analysoida, tulkita, luoda ja kyseenalaistaa mediasta saatavaa tietoa. Kriittinen medianlukija kykenee itsenäiseen ajatteluun ja osaa tarkastella asioita useasta eri näkökulmasta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi, että lapsi osaa etsiä tarvitsemaansa tietoa ja tiedon löydettyään hän osaa arvioida onko tieto tarpeellista tai luotettavaa. (Huttunen 2010, 9.)

Mediakasvatus voidaan jakaa kouluopetuksessa kahteen osaan. Mediaa voidaan käyttää välineenä oppimiselle sekä se voi olla opetuksen kohteena. Median ollessa opetuksen kohteena, puhutaan mediaopista, jonka avainalueet kytkeytyvät usein mediatuotantoon, mediailmaisuun sekä mediaesitysten vastaanottoon. Käytännössä mediaoppi voi käsittää esimerkiksi elokuva-analyysin tekoa tai lehtien toimitusten valintoihin perehtymistä. (Kotilainen 1999, 35.) Mediaa opetuksen välineenä voidaan käyttää laajalti opetuskokonaisuuksien rajoja rikkovasti. Sanomalehdet, televisio ja videot ovat perinteisesti opetuksessa käytettyjä välineitä. Nyttemmin rinnalle ovat nousseet internet ja tietotekniikka. (Opetushallitus 2008, 27.) Internet tarjoaa moninaiset puitteet opetukselle, mutta sen käyttö, kuten muunkin median käyttö opetuksessa, edellyttää resursseja: opettajien kohdalla palkallista työaikaa, tietotaitoa sekä motivaatiota muuttaa opittuja opetustapoja. (Huttunen 2010, 10-11.) Merkittävänä osana mediakasvatusta onkin kehittää oppilaiden teknistä osaamista sekä kyky luoda omia mediasisällöjä tietotekniikan avulla.

Mediakriittisyyttä laajempaan käsitteenä voidaan nähdä medialukutaito. Medialukutaito-sanaa käytetään usein vertauskuvallisesti mediaesitysten toteutus- ja tulkintaprosessin taidoista. Medialukutaito mielletään yksilön henkilökohtaiseksi valmiudeksi, jonka uskotaan kehittyvän. Koulussa suunnitelmallisella mediakasvatuksella voidaan tukea tätä kehitystä esimerkiksi suuntaamalla oppilaan kiinnostusta ja motivaatiota mediaa kohtaan. (Kotilainen 1999, 39.)

Medialukutaidon avainalueita ovat mediasisällöjen tuotannon, ilmaisun ja vastaanoton strategiat. Käytännössä medialukutaidon voidaan katsoa pitävän sisällään seuraavia osa-alueita: teknologialukutaito; kyky käyttää uutta mediaa tiedon hankintaan, informaatiolukutaito; kyky jäsentää ja arvioida informaatiota, luova median käyttötaito; kapasiteetti tuottaa ja jakaa sisältöä, globaali lukutaito; kyky olla vuorovaikutuksessa eri kulttuurien kanssa sekä kyky ymmärtää kansakuntien ja valtioiden riippuvuussuhteita, vastuullinen lukutaito; kompetenssi huomioida median sosiaaliset seuraukset esimerkiksi turvallisuuden ja yksityisyyden näkökulmasta. (Opetushallitus 2008, 16-17.)

Medialukutaito liitetään taitona ja valmiutena mediakompetenssiin. Mediakompetenssi-käsite sisältää ajatuksen monipuolisesta osaamisesta, johon sisältyy mediatekstien ymmärtämisen lisäksi valmiudet jäsentää ja yhdistää tietoa omien mediakokemusten kautta. Medialukutaidon ollessa jokaisella oleva perusvalmius, voidaan mediakompetenssi nähdä enemmänkin viittaamassa tilanne- ja toimintaympäristökohtaiseen valmiuteen. Mediakompetenssin käsite on ratkaiseva juuri tuotettaessa itse omia mediasisältöjä.

2.3 Mediakasvatus peruskouluissa

Mediakasvatus on hyvin haastava alue niin koulujen, opettajien kuin opettajakoulutuksenkin kannalta. Kotilaisen (2001) mukaan media ja koulu yhdessä ovat hyvin merkittäviä tekijöitä lasten ja nuorten identiteetin rakentajina, koska oppilaat viettävät merkittävästi aikansa sekä koulussa että median parissa ja keräävät kokemuksiaan molemmista. Mediakulttuurin yhteiskunnassa on siis tärkeää, millainen suhde medialla ja koululla on. (Kotilainen 2001, 26.)

Nykypäivän oppilaista puhutaan usein diginatiivien sukupolvena, jonka media-aidot ovat lähtökohtaisesti opettajia paremmat. Tällainen yleistys sivuuttaa oppilaiden välillä olevat erot mediataidoissa. Vaikka mediavälineiden käyttö on monelle oppilaalle tuttua ja luontevaa, kaikille oppilailla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia median kohtaamiseen koulun ulkopuolella. Toisaalta runsas mediankäyttö ei vielä itsessään takaa mediakulttuurissa elämisen taitoja. Oppilaiden epätasa-arvoinen asema voi syntyä siis kahdella tapaa: oppilas käyttää mediaa koulun ulkopuolella niukalti tai hänellä on riittämättömät taidot mediasisältöjen käsittelemiseen.

Koulun tehtävänä onkin kuroa umpeen eriarvoistavaa kehitystä mediakasvatuksen keinoin. Mediakasvatuksen tulisi taata kaikille oppilaille tasa-arvoiset mahdollisuudet median turvalliseen käyttöön ja kohtaamiseen. (Kerhokeskus 2011, 13.)

Opetushallituksen opetussuunnitelma on ohje, jota kaikkien koulujen täytyy noudattaa. Suomessa mediakasvatus on kirjattu vuonna 2004 uudistettuihin

perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteisiin niin sanottuna läpäisevänä aihekokonaisuutena. Aihekokonaisuuksia on yhteensä seitsemän ja ne ovat sellaisia opetustyön painoalueita, joiden tavoitteet ja sisällöt sisältyvät läpileikkaavasti useisiin oppiaineisiin. Mediakasvatus sisältyy aihekokonaisuuteen viestintä ja mediataito. Aihekokonaisuuden päämääränä on kehittää ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja, edistää median aseman ja merkityksen ymmärtämistä sekä kehittää oppilaiden mediankäyttötaitoja. Viestintätaitojen kehittämisessä painotetaan osallistuvaa, vuorovaikutuksellista ja yhteisöllistä viestintää. Mediataitoja tulee harjoitella sekä viestien vastaanottajana että tuottajana. (Opetushallitus 2004.) Aihekokonaisuuden tavoitteisiin kuuluvat myös tiedonhallinta- ja hankintataidot, kriittisyys median välittämiä sisältöjä kohtaan sekä niihin liittyvä eettisten ja esteettisten arvojen pohdinta. (Opetushallitus 2004.)

Opetushallitus teetti keväällä 2012 Kirjastot ja media 2012-selvityksen kaikilla Suomen kirjastolaitoksilla. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mediakasvatuksen tilaa yleisissä kirjastoissa sekä kartoittaa mediakasvatukseen liittyviä asenteita. Varsinaisen kyselyn aluksi vastaajilla listattiin yksitoista eri paikkaa, joissa mediakasvatusta annetaan tai voitaisiin antaa. Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka tärkeänä he pitivät mediakasvatuksen antamista kussakin paikassa. Tärkeimpänä mediakasvatuksen antamisen paikkana pidettiin peruskoulua. Yli yhdeksänkymmentä prosenttia vastaajista piti mediakasvatuksen antamista peruskouluissa hyvin tärkeänä. (Kirjastot ja Media 2012 2012, 22.)

Tulkitsen oheisen selvityksen tuloksen osaksi laajempaa kehitystä, johon sisältyy mediakasvatuksen arvotuksen sekä merkityksellisyyden korostuminen. Tätä ajatusta vahvistaa mielestäni mediakasvatuksen asema osana peruskoulun opetussuunnitelmaa.

2.4 Mediakasvatuksen haasteita

Mediakasvatuksen rooli opetussuunnitelmassa ei ole kuitenkaan ongelmaton. Koska mediakasvatus ei ole erillinen oppiaineensa perusopetuksen opetussuunnitelmassa, sen toteutuminen on hyvin koulukohtaista; ei ole erikseen mää-

ritelty, missä oppiaineessa ja miten mediakasvatusta toteutetaan. Valtakunnallisen opetussuunnitelman lisäksi kunnilla on omat opetussuunnitelmansa, jotka mukailevat koulukohtaisilla painotuksilla opetushallituksen laatimaa opetussuunnitelmaa. Näin ollen koulussa voi olla mediapainotteisia luokkia yhtälailla, kuin voi olla esimerkiksi kieliluokkia. Parhaimmillaan mediakasvatusta toteutetaan systemaattisesti koulussa tai esimerkiksi yhteistyönä koulun ja paikallisten järjestöjen, median tai kotien kanssa. Pahimmillaan mediakasvatusta ei toteuteta ollenkaan tai sitä toteutetaan sattumanvaraisesti ja projektiluonteisesti sen sijaan, että se olisi vakiintunut osaksi jokapäiväisiä opetuskäytänteitä.

Nykyisellään vastuu konkreettisesta mediakasvattamisesta alakouluissa jää usein yksittäisen opettajan harteille. Näin ollen se, miten mediakasvatus käytännössä toteutuu, riippuu täysin opettajan omasta kiinnostuksesta sekä valmiuksista ottaa media mukaan koulutyöhön (Hankala 2011, 38). Mediakasvatus vaatisikin koululta nykytilanteessa resursseja kouluttaa opettajista tietoisia mediasta ja sen mahdollisuuksista opetuksessa. Mediakasvatuksen haasteeksi muodostuu usein se, että kouluihin on ostettu tietokoneet ja hankittu internetyhteydet sen enempää miettimättä, mitä niillä tehdään ja saavutetaan. Median käyttäminen on hyvä lähtökohta mediakasvatukselle, mutta kasvatus vaatii aina myös syvällisempää tarkastelua ja syy-seuraussuhteiden selvittämistä. (Huttunen 2010, 12.)

Yksi mediakasvatuksen merkittävistä haasteista on, että sillä ei ole minkäänlaisia virallista asemaa opettajankoulutuslaitoksissa. Vakiintunut asema sillä on vain muutamissa koulutusohjelmissa ja vankin asema sillä on Lapin yliopiston luokanopettajakoulutusohjelmassa. Vaikka mediakasvatus on otettu viime vuosina opettajankoulutuksessa entistä paremmin huomioon, on edelleen mahdollista valmistua opettajaksi ilman suorituksia mediakasvatuksesta. Pakollisia kursseja mediakasvatuksesta ei opettajankoulutuslaitoksissa ole joko lainkaan tai erittäin vähän. (Töllinen 2008, 42.)

Vaikka mediakasvatus ei tarjoa erillistä oppiainetta, johon erikoistua, monet opettajaopiskelijat pitävät mediakasvatusta kuitenkin hyvin tarpeellisena. Opetusministeriön Mediamuffinssi-hanke teetti kyselyn lastentarhaopettaja- ja luo-

kanopettajaopiskelijoille yhdessä Suomen Opettajaksi Opiskelevien liiton kanssa. Kyselyn tavoitteena oli selvittää, miten tärkeäksi opiskelijat kokevat mediakasvatuksen osana lapsien kasvatusta ja opetusta. Kyselyn perusteella 95 % vastanneista koki mediakasvatuksen tärkeäksi ja sen sisältöjen olennaisuutta opettajan opinnoissa perusteltiin laajasti. Kyselyssä kävi myös ilmi, että miltei 80 % loppuvaiheen opiskelijoista koki, ettei opintoihin sisältynyt tarpeeksi mediakasvatusta. Noin viidesosassa vastauksista vaadittiin, että opettajien koulutuksesta on saatava tarvittavat tiedot mediakasvatuksen toteuttamiseen kouluissa. Tärkeimmiksi toimenpiteiksi mediakasvatuksen tilan parantamisessa nimettiin sopivien materiaalien tuottaminen opettajien käyttöön sekä konkreettiset ohjeet mediakasvatuksen toteuttamisessa eri ikäluokissa. (Keränen 2007, 15.)

3 MEDIAKASVATUSKURSSI NIEMENKULMAN KOULUSSA

3.1 Mediakasvatuskurssin idea

Tutkielmani kehitysehdotukset perustuvat Niemenkulman koululla järjestämäni mediakasvatuskurssiin, joka oli kahden kuukauden mittainen mediakasvatuksen intensiivijakso. Kurssi koostui sekä teoriapainotteisista oppitunneista että ryhmätyöskentelyyn ja itse tekemällä oppimiseen pohjaavista työpajoista. Kurssilta tekemien havaintojen sekä koulun opettajille ja oppilaille teettämäni kyselyn perusteella teen tutkielmani lopussa kehitysehdotuksia siitä, miten mediakasvatus voitaisiin ottaa tiiviimmin osaksi Niemenkulman koulun arkea sekä opetuksen kohteena että sen välineenä.

Aloite mediakurssin järjestämisestä syntyi Niemenkulman opettajilta tulleesta yhteydenotosta. Koulun opettajakunta esitti tarpeen kehittää koululle uusia pysyviä ratkaisuja mediakasvatuksen vakiinnuttamiseksi osaksi koulun arkea ja päivittäisiä opetuskäytänteitä. Johtoajatuksena oli, että mediakurssi toimisi keilualustana erilaisille toimintatavoille lähestyä mediaa sekä käyttää sitä opetuksen välineenä ja jonka kautta koulun opettajat voisivat saada uusia ajatuksia ja toimintamalleja omaan opetukseensa.

Niemenkulman koulu on 65 oppilaan oppilaitos, jossa on kolme perusopetusryhmää. Mediakurssi kattoi kaikki ikäryhmät ensimmäisestä luokasta kuudenteen luokkaan. Kurssin suunnittelu alkoi Niemenkulman koulun opettajien haastattelulla, jossa pyrimme kartoittamaan, millaista mediakasvatusta koulussa oli tarjottu aikaisemmin, millaista tietotekniikkaa koululla oli opetuskäytössä sekä minkälaisia toiveita opettajilla oli mediakurssin suhteen. Lisäksi teimme oppilaille kyselyn, jossa selvitimme heidän omaa median käyttöään ja tuntemusta.

3.2 Mediakasvatus muiden alakoulujen opetussuunnitelmissa

Mediakurssin sisältöä suunnitellessamme, kävimme läpi muiden alakoulujen opetussuunnitelmia mediakasvatuksen osalta ja etsimme niissä usein toistuvia toimintamalleja sovellettavaksi omalle kurssillemme. Otimme lähempään tarkasteluun kolme hyvin erityyppistä koulua, joita kaikkia yhdistää mediakasvatuksen keskeinen asema koulun toiminnassa. Esimerkkikouluiksi valikoitui Oulun normaalikoulu, Kokkolalainen Torkinmäen koulu ja Vihtiläinen Jokikunnan koulu.

Oulun normaalikoulu on Oulun yliopiston ylläpitämä harjoittelukoulu ja sen toiminnassa painottuu tietynlainen edelläkävijyys ja kokeilevuus. Opetussuunnitelmassa korostuu vahvasti tietotekniikan käyttö. Tekniset laitteet, ohjelmistot ja viestintäympäristöt opiskellaan erillisen informaatiotekniikan suunnitelmien mukaisesti eri oppiaineisiin integroituna sisältöinä. Jokikunnan koulu on resursseiltaan hyvin samankaltainen kuin Niemenkulman koulu ja tämän vuoksi kiinnostava vertailukohta. Kolmeopettajaisen kyläkoulun opetussuunnitelmassa korostuu oppilaslähtöinen mediaopetus sekä koulun osallistuminen useisiin Opetushallituksen mediakasvatushankkeisiin. Torkinmäen koulun opetussuunnitelmasa mediakasvatus on jaettu erillisiksi teemoiksi, joita opettajat yhdistelevät vapaasti lukuvuosisuunnitelmaan.

Koulujen mediakasvatuksen sisältöosaamisen päätavoitteena toistuu oppilaiden mediakompetenssin ja kriittisen medialukutaidon kehittäminen. Erityisen mielenkiintoisena näen median hyödyntämisen oppilaiden luovuuden ja itseilmaisun välineenä. Mielestäni tämä tukee oppilaiden kasvua aktiivisiksi median käyttäjiksi ja madaltaa kynnystä tuottaa omia mediasisältöjä. Koulujen aktiivisuus mediakasvatuksen suhteen näyttäytyi erityisesti välineosaamisessa. Atk-opetuksen lisäksi opetuksessa käytettiin monipuolisesti hyödyksi mm. videoita, kuunnelmia, animaatioita ja esitysgrafiikkaa. Lisäksi koulujen mediaopetuksessa korostui oppilaiden itsenäisyyttä ja aktiivisuutta korostava opetus. Esimerkiksi Jokikunnan koululla on omat verkkosivut, joiden ylläpitämisessä koulun oppilaat ovat aktiivisesti mukana.

Vaikka esimerkkikoulujen painotukset mediakasvatuksessa vaihtelevat, niiden opetussuunnitelmissa toistuu yhtäläinen suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus sekä halu kehittää mediaopetusta. Opetussuunnitelmiin on kirjattu selkeät tavoitteet sekä konkreettisen toimintatavat tavoitteiden saattamiseksi käytäntöön. Medialla on vahva rooli koulujen toiminnassa eikä sitä ole jätetty ylimääräiseksi oheistoiminnaksi, jos aikaa jää muulta. Uskon tämän vaikuttavan myös opettajien suhtautumiseen mediaopetukseen.

3.3 Mediakasvatuskurssin tavoitteet

Opettajille tehdyssä haastattelussa ilmeni, että koulussa aiemmin tarjottu mediakasvatus oli ollut melko suppeaa. Koulussa oli otettu osaa vuosittaiseen sanomalehtiweekkoon sekä tarjottu viikoittaisia atk-tunteja. Atk-tuntien sisältö oli painottunut ryhmissä toteutettuihin tehtäviin. Koulun aiemmassa opetuksessa oli keskitytty enemmän mediassa esiintyvien sisältöjen tulkintaan ja erittelyyn, joten päätimme painottaa kurssillamme oppilaiden roolia aktiivisina toimijoina ja mediasisältöjen tuottajina.

Kurssin päätavoitteeksi valikoitui oppilaiden mediakompetenssin kehittäminen. Tämä laaja käsite sisältää monia erilaisia valmiuksia pärjätä nykyajan tietoyhteiskunnassa. Pyrkimyksenämme oli, että oppilaat tulisivat entistä tietoisemmaksi omasta mediankäytöstään ja että he oppisivat median kriittisen tarkastelun kautta arvioimaan saatavilla olevan informaation luotettavuutta. Tämä edellyttää, että he ymmärtävät, mistä uutiset ja tarinat ovat peräisin ja ketkä niitä tuottavat sekä miten tekijä voi vaikuttaa viestin lopputulokseen ja näkökulmaan. Kurssin yhtenä merkittävänä tavoitteena oli, että oppilaat oppisivat tuottamaan vastuullisesti omia mediasisältöjä eri julkaisualustoilla ja välineillä. Tarkoituksena oli, että kurssin jälkeen oppilaat tietävät, miten rakennetaan kuvallinen tarina kohdeyleisö huomioon ottaen ja että heillä olisi taidot myös lehtiartikkelin tekemiseen.

Usein mediaa on käsitelty kouluissa varoittavan ilmapiirin alla ja mediakasvatus on pelkistynyt varoittavaksi puheeksi Internetin vaaroista tai haitallisista televi-

sio-ohjelmista. Omalla kurssillamme halusimme käsitellä mediaa lapsia innostavana ja aktivoivana elementtinä, välineenä positiiviselle itseilmaisulle. Yhdessä median positiivisten vaikutusten kanssa kulkevat myös väistämättä sen haitalliset vaikutteet. Näin ollen koimme myös suojelevan, median haitallisia vaikutuksia käsittelevän osan ottamisen osaksi kurssia välttämättömänä. Tämän toteutimme turvallisen ja vastuullisen Internetin käytön opetteluun muodossa. Oppitunneilla käsiteltäviä asioita olivat muun muassa henkilötietojen ja omien tiedostojen julkaiseminen netissä, tietokoneen käytön pelisäännöt sekä kohteliaat käytöstavat Internetissä. Merkittävä osa nettitunneilla oli vertaiskokemusten vaihto oppilaiden kesken.

Suojelevan ja median riskeistä tiedottavan opintokokonaisuuden yhtenä merkittävänä osa-alueena oli vanhempainillan järjestäminen koulun oppilaiden vanhemmille. Idea media-aiheisen vanhempainillan järjestämiseen tuli oppilaiden vanhemmilta. Monien samalla luokalla olleiden oppilaiden vanhempia oli mietittänyt erilaiset pelisäännöt mediankäyttöön liittyen kotien välillä. Lasten vieraillessa ystäviensä luona, säännöt sopivista mediasisällöistä vaihtelivat kodeittain. Vanhempainillan tavoitteeksi otettiin, että annamme vanhemmille lasten ja nuorten mediamaailmaan liittyvää tietoa, jonka pohjalta koulu ja vanhemmat voivat sopia keskenään yhteiset pelisäännöt esimerkiksi lasten pelaamiseen liittyen.

3.4 Konstruktiivinen oppiminen osana mediakurssia

On selvää, että kahden kuukauden mittainen mediakasvatuskurssi teki suuren poikkeuksen Niemenkulman koulun arkeen. Vaikka projektiluonteiset kurssit näyttäytyvät usein mediakasvatuksen sudenkuoppina, oli tämän kurssin tarkoituksena juuri toimia kokeilualustana erilaisille tavoille lähestyä ja opettaa mediaa sekä tukea mediakasvatuksen jatkuvuutta Niemenkulman koulussa. Emme ole työparini kanssa opiskelleet pedagogiikkaa, joten kurssi toteutettiin kahden medianomiopiskelijan lähtökohdista toimia kurssin ohjaajina. Kurssin toteutustavassa ja käyttämissämme opetusmetodeissa on paljon piirteitä konstruktiiv-

sen oppimiskäsityksen mukaisista menetelmistä. Kurssin opetus painottui pitkälti oppilaiden ryhmätyöskentelyyn sekä itse tekemällä oppimiseen.

Tavoitteenamme oli tehdä kurssista innostava ja rohkaista oppilaita olemaan aktiivisia mediankuluttajia ja -tuottajia. Tiedon yksinkertaisen siirtämisen opettajalta oppilaalle sijaan pyrimme luomaan opetustilanteista keskustelevia ja vuorovaikutteisia sekä halusimme rohkaista oppilaita pohtimaan omia aiempia tietojaan ja kokemuksiaan sekä yhdistämään näitä uuteen tietoon. Halusimme kannustaa oppilaita toimimaan luovasti ja oma-aloitteisesti mediaesitysten teossa ja samalla pyrimme madaltamaan kynnystä tarttua uusiin keinoihin ilmaista itseään.

Oppimiskäsitykset ovat muuttuneet paljon vuosien saatossa ja konstruktivinen oppimiskäsitys on monelta osin syrjäyttänyt kauan vallalla olleen behavioristisen oppimiskäsityksen. Konstruktivisen oppimiskäsityksen mukaan oppiminen on oppijan aktiivista toimintaa, jossa hän tulkitsee havaintojaan ja uutta tietoa aikaisemman tietonsa ja kokemustensa pohjalta. Oppija on siis aktiivisesti merkityksiä etsivä ja niitä rakentava toimija. Opetuksen lähtökohtana tulisi aina olla oppijan tapa hahmottaa maailmaa ja sen tulkintaan käytettyjä käsitteitä, joiden varassa oppija konstruoi opetuksen sisältöä. Uuden oppiminen ei siis koskaan ala alusta vaan uutta tietoa liitetään jo aikaisemmin opittuun. (Päättalo 2011, 21.)

Koimme, että toteutustavaltaan melko vapaamuotoinen mediakasvatuskurssi tarjoaa erityisen hyvät mahdollisuudet toteuttaa konstruktivisen oppimiskäsityksen mukaisia menetelmiä, sillä sille on hyvin ominaista pienryhmien käyttäminen. Tavoitteena olisikin, että oppiminen etenisi prosessina oppimisyhteisön jäsenten yhdessä asettamien ongelmien, heidän itsensä muodostamien käsitysten sekä etsimänsä tiedon ohjaamana. Työskentelemällä pienryhmissä pyrimme vahvistamaan myönteisen ilmapiirin syntymistä oppilaiden välille sekä nostamaan esille työskentelytapaa, jossa jokaisen näkemyksiä kuunnellaan. Näin oppilaat oppivat sekä toisiltaan että työskentelyprosessin eri vaiheista.

Mediakompetenssin käsitteeseen sisältyy myös sosiaalinen vuorovaikutustaito, joten sisällöltään laaja-alaisen mediakurssin opetusmetodiksi valikoitui usein ryhmissä tehtävät työt, joiden valmistuminen tapahtui projektiluonteisesti vaihe kerrallaan. Esimerkiksi kuudesluokkalaisten uutisvideot toteutettiin jakamalla opetuskokonaisuus neljään osaan, joita olivat teoria-, suunnittelu-, toteutus- ja palauteosa. Uutisvideon tekoon tarvittavat tiedot käytiin läpi esimerkkejä katsoamalla ja aiheesta yhdessä keskustelemalla. Suunnitteluvaiheessa oppilaat asettivat itse omat tavoitteensa ja etsivät tarvitsemaansa tietoa. Uutisvideoiden kuvaamiseen oli varattu runsaasti aikaa, jotta oppilaille jäi mahdollisimman paljon aikaa kokeilla erilaisia tapoja kuvittaa uutisjuttunsa. Meidän roolimme uutisjuttujen tekoprosessissa oli lähinnä tukea oppilaiden aktiivisuutta ja yhdessä tekemisen kautta oppimista. Lopuksi kävimme yhdessä jokaisen ryhmän kanssa uutisjutut läpi ja annoimme heille palautetta sekä harjoittelimme rakentavaa palautteenantoa koko luokan kanssa yhteisesti.

3.5 Mediakasvatuskurssin toteutus ikäluokittain

Mediakasvatuskurssi Niemenkulman koulussa käsitti kaikki ikäkaudet ensimmäisestä luokasta kuudenteen. Kurssin alussa oppilaiden tietotekniset taidot vaihtelivat suuresti, riippuen lasten mahdollisuuksista käyttää kotona tietokonetta. Koulun atk-tunneilla oli käytetty Word-tekstinkäsittelyohjelmaa sekä luotu jokaiselle oppilaalle omat sähköpostit. Aiemmasta opetuksesta huolimatta muutamilla oppilailla oli vaikeuksia jo tietokoneen käynnistämisessä, joidenkin ikätoverien käyttäessä sujuvasti Windows Moviemaker-editointiohjelmaa tai asentaessa Open Office-ohjelmistoja koulun tietokoneille.

Oppilaiden suurten tietoteknisten taitoerojen takia oli mielestämme perusteltua käyttää kurssin aikana opetuksessa myös sellaista mediavälineistöä, jota heillä ei ollut normaalissa kouluopetuksessa mahdollista käyttää. Näin kurssiin saatiin sisällytettyä elementtejä, joiden kohtaamisessa kaikki oppilaat olivat samalla lähtötasolla. Käytössämme oli digikameroita, jalustoja, ääninauhureita sekä järjestelmäkameroita. Vaikka kurssin lopulliset mediaesitykset toteutettiin kouluun

lainatuilla välineillä, pyrimme luomaan oppituntien tehtävät siten, että ne olisivat opettajien sovellettavissa myös kurssin jälkeen. Oma roolimme kurssin ohjaajina oli antaa raamit toteutustavoille sekä määritellä oppimistavoitteet kurssin eri osa-alueille. Pyrimme omalla ohjaamisellamme tukemaan lasten omaa oppimisprosessia sekä antamaan tilaa näiden omalle luovuudelle.

Jokaisen ikäluokalle asetettiin omalle kehitystasolle soveltuvat tavoitteet. Koska mediakurssi painottui vahvasti itse tekemällä oppimiseen, päätimme toteuttaa kurssilla tehtävät mediatyöt työpajatyypillisesti ryhmissä. Näin jokainen oppilas sai oman vastuualueensa ryhmässä ja pystyimme itse antamaan mahdollisimman paljon henkilökohtaista opetusta oppilaille. Mediakurssi eteni projektiluonteisesti vaihe kerrallaan siten, että jokaiselle ikäryhmälle asetettiin omat ”päättötyöt”, joiden onnistunut tekeminen edellytti kurssille tavoitteeksi asettamiemme mediataitojen hallintaa. Mediakurssin oppitunteja olivat mediakulttuuriin keskeisiä termejä läpi käyvä oppitunti, kuva-analyysitunnit, sanomalehtiopetus, valo- ja videokuvausopetus, mediakritiikki- sekä nettiturvallisuustunnit ja palauteosa.

Seuraavaksi käyn läpi kurssin sisällön yksityiskohtaisemmin, eritellen jokaisen ikäluokan tuntisuunnitelman.

1-2lk

Alkuluokkien kohdalla mediakurssi käsitti yhteensä viisi oppituntia. Etenkin ensimmäisen luokan kohdalla, jossa lukutaitoa vasta opetellaan, orientoituminen mediakulttuuriin tapahtui pääosin kuvien kautta. Alkuluokkien kohdalla oppitunnit koostuivat pääosin toiminnallisista harjoituksista, joiden tavoitteena oli herätellä oppilaita pohtimaan, mitä mediallyä tarkoitetaan, nimeämään eri medioita sekä miettimään omaa mediallykäyttöään. Kuva-analyysitunneilla oppilaat tutustutettiin visuaaliseen kulttuuriin katselemalla ja keskustelemalla yhdessä mediassa esiintyvistä kuvista, missä niitä voi nähdä, mitä kuvat kertovat sekä kuka kuvan on mahdollisesti ottanut. Toiminnallisena harjoitteena oppilaat saivat valita itse lehdestä kuvia sekä kertoa niistä tarinoita muulle luokalle. Kuva-analyysituntien tarkoituksena oli orientoida lapset ilmaisemaan itseään valokuvauksen keinoin sekä kertomaan tarinaa niiden avulla.

Alkuluokkien kohdalla omien mediaesitysten tuottaminen toteutettiin valokuvaustyöpajan muodossa, jossa tuotteena olivat oppilaiden omat kuvareportaa-
sit. Oppilaiden tehtävänantona oli valokuvien keinoin kertoa oman koulupäivän-
sä kulku aamusta iltapäivään. Kuvien lisäksi oppilaiden oli määrä laatia muuta-
man lauseen kuvatekstit reportaaseihinsa. 7-8 -vuotiaille ryhmätyöskentely on
vielä melko haastavaa, joten itse valokuvien ottamisen toteutimme kahden kes-
ken oppilaan kanssa.

3-4lk

Kolmas- ja neljäsluokkalaisten mediakurssi käsitti yhteensä kymmenen oppitun-
tia. Tuntien tavoitteena oli, että oppilaat harjoittelivat medialukutaitoa ja oppivat
erittelemään alustavasti erilaisia mediasisältöjä sekä tunnistavat omia median-
käyttötapojaan ja oppivat valitsemaan itselleen sopivia mediasisältöjä sekä ot-
tamaan tietotekniikan osaksi oppimisprosessia. Lisäksi kurssin tavoite oli, että
oppilaat oppisivat ilmaisemaan itseään myös valokuvan sekä liikkuvan videoku-
van kautta.

Ensimmäisen oppitunnin tarkoituksena oli orientoida oppilaat pohtimaan itseään
mediankäyttäjinä sekä median roolia jokapäiväisessä arjessa. Oppitunnilla kes-
kusteltiin yhteisesti mediaan liittyvistä termeistä sekä oppilaiden omista me-
diakokemuksista. Lisäksi oppilaat saivat tehtäväksi täyttää miellekartan sanoista
minä ja media.

Kolmas- ja neljäsluokkalaisten kohdalla mediatyöpajaksi valikoitui videotyöpaja,
jossa oppilaat työstivät ryhmissä omat videogallupinsa. Ryhmät saivat itse päät-
tää uutisgallupiensa aiheet. Ennen lopputöiden tekoa, oppilaiden kanssa oli
käyty läpi uutisen rakennetta sekä kirjoitetun tekstien että uutiskuvien osalta.
Lisäksi heidän kanssaan oli pohdittu uutisen ja mainoksen eroa ja mediassa
esiintyviä erilaisia vaikuttamiskeinoja. Toiminnallisina harjoituksina oppilaat
työstivät omat uutistekstinsä sekä laativat niihin sopivan kuvituksen. Merkittävä-
nä osana kurssia oli tiedonkerääminen eri medioista. Päätimme tehdä 10-11 -
vuotiaiden kanssa videogallupit, sillä niiden kuvaamisessa tulee hallita vain
haastattelukuvan ottaminen ja koimme, että tehtävän vaatimusaste vastaa 9-10-

vuotiaiden valmiuksia suorittaa tehtävä. Itse varsinaisten gallupien kuvaamista edelsi kuvausharjoittelu, jossa ryhmissä työskennellen oppilaat saivat harjoitella kameran kanssa toimimista sekä haastattelukuvan kuvaamista.

Kolmas- ja neljäsluokkalaisten mediakurssiin sisältyi erikseen Internetin käyttöä käsittelevä opetuskokonaisuus. Tunneilla käsiteltiin Internetin turvallista ja vastuullista käyttöä. Harjoitusten avulla pyrittiin käsittelemään muun muassa tiedon luotettavuutta, nettikiusaamista sekä pohdittiin millaisia kuvia ja tietoja itsestä turvallista laittaa Internetiin.

5-6lk

Viides- ja kuudesluokkalaisten mediakurssiin sisältyi yhteensä 13 oppituntia. Yläkouluikää lähestyvillä kurssin vaatimuksiin sisältyi jo se, että oppilas osaa hahmottaa median roolia yhteiskunnassa ja tiedostaa median vaikutuksia itseensä. Oppilaita heräteltiin arvioimaan mediasisältöjä kriittisesti sekä toimimaan Internetissä vastuullisesti sekä käyttämään sitä hyödyllisesti ja laaja-alaisesti tiedonhankinnassa. Viides- ja kuudesluokkalaisten kurssin päättötyöksi valikoitui omien videoutusten sekä -mainosten teko ryhmissä. Mediaesitysten analysoimisessa oppilaiden kanssa käsiteltiin näkökulman käsitettä sekä tekijän omien valintojen vaikutuksia mediaesitykseen. Lisäksi oppilaita heräteltiin pohdimaan median roolia ja merkitystä yhteiskunnassa.

Uutis- ja mainosvideoiden kuvaaminen oli suurempi prosessi, joka edellytti kokonaisuuden jakamista osiin. Näitä olivat suunnittelu ja käsikirjoitus, tiedonhankinta, kuvausharjoitukset sekä itse uutis- ja mainosjuttujen kuvaaminen. Videoprojektin eri työvaiheissa jokaisella oppilaalla oli oma vastuualue hoidettavanaan.

Yläasteikää lähestyvien kanssa pidimme erittäin tärkeänä osana kurssia käsitellä Internetin turvallista ja vastuullista käyttöä. Opintokokonaisuudessa käsiteltiin internet-tiedon luotettavuutta sekä kriittisen suhtautumistavan omaksumista lähteitä kohtaan. Tunneilla käsiteltiin julkisen ja yksityisen tiedon eroa sekä yksityisyyden merkitystä Internetissä. Merkittävänä aiheena oli myös nettikiusaaminen sekä vastuullinen ja kohtelias käyttäytyminen myös nettimaailmassa.

4 TUTKIMUSaineisto

4.1 Oppilaiden kurssikoe

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten tekemällä oppiminen soveltuu opetusmetodiksi alakoulun mediakasvatukseen. Kurssin loputtua oppilaille pidettiin kurssikoe, jolla mitattiin, miten lapset olivat sisäistäneet kurssilla opetetut asiat. Kurssikoe oli kirjallinen kysely, joka 5.-6.-luokkalaisten käsitti seitsemän kysymystä kurssilla läpikäytyihin teemoihin liittyen. 3.-4.-luokkalaisten kurssikokeessa oli viisi kysymystä. Ikäero näkyi vastauspituuksissa, mutta sisällöltään vastaukset olivat yllättävän samankaltaisia.

Kurssin lopuksi teimme oppilaille kurssipalautteet. Halusimme luoda mediakurssistamme innostavan ja mediankäyttöön aktivoivan kokonaisuuden. Kurssi oli sisällöltään melko laaja ja tavoitteemme oli, että jokainen oppilas löytäisi itselleen ominaisen ja luontevan tavan käyttää mediaa ja ilmaista itseään sen avulla. Palautteen kautta saimme tietää, mitkä kohdat kurssista olivat jääneet oppilaiden mieleen tavalla tai toisella.

4.2 Opettajakysely

Tein Niemenkulman koulun opettajille avoimista kysymyksistä koostuvan kirjallisen kyselyn. Kyselyyn osallistuivat Niemenkulman koulun neljä opettajaa. Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa opettajien omaa mediakompetenssia. Mielestäni opettajien tutkiminen on tarpeen, sillä yksittäisellä opettajalla on paljon merkitystä siinä, miten mediakasvatus koulussa toteutuu. Kysely oli jaettu teemoittain kolmeen osaan.

Ensinnäkin haluan kartoittaa opettajien omaa mediaosaamista ja mediankäyttöä. Pyrin selvittämään, millaisessa mediamaailmassa opettajat itse elävät ja millaisena he näkevät lasten mediamaailman. Toiseksi olen kiinnostunut selvittämään heidän mielipiteitään hyvästä ja huonosta mediasisällöstä sekä miten

he ovat itse huomioineet mediakasvatuksen omassa opetuksessaan. Kolmanneksi pyrin selvittämään, millaista mahdollisuudet ja resurssit opettajien mukaan on koulussa toteuttaa mediakasvatusta. Kyselyn analysoinnissa käytin avukseni teemoittelua ja etsin vastauksista yhdistäviä tekijöitä.

5 KEHITYSEHDOTUKSET

5.1 Opettajat mediakasvatuksen keskiössä

Kyselyn perusteella Niemenkulman koulun opettajat kuluttavat mediaa vapaaajallaan hyvin aktiivisesti sekä monipuolisesti. He olivat hyvin tietoisia mediamaailmasta, jossa nykylapset elävät sekä tunsivat mielenkiintoa sitä kohtaan. Mediakasvatuksellinen oppimateriaali oli myös heille tuttua. Opettajien mukaan mediakasvatusta tulisi lisätä sekä peruskouluissa että opettajien koulutuksessa ja sen asemaa opetussuunnitelmassa pitäisi vahvistaa. Kyselyssä ilmeni, että opettajien käsitykset mediakasvatuksesta olivat hyvin yhteneväiset. Heillä oli samankaltaisia ajatuksia siitä, millaista on onnistunut mediakasvatus ja mitkä ovat mediakasvatuksen selkeimmät tavoitteet. Myös mediakasvatuksen haasteista Niemenkulman koulussa opettajat olivat hyvin yksimielisiä.

Tästä huolimatta vastanneiden mediankäyttö sekä myönteinen suhtautuminen mediaan ei juuri vaikuttanut heidän toteuttamaansa mediakasvatukseen. Niemenkulman koulun mediakasvatus on jäänyt kerran vuodessa toteutettuun sanomalehtiweekiin, kuvaamataidon tunneilla toteutettuun kuvanalyysiopetukseen ja viikoittaisiin atk-tunteihin.

Opettajien mediakäsitys oli melko välinekeskeinen. He pitivät mediana pääasiassa mediavälineitä. Näen tällä yhteyden siihen, että opettajat näkivät merkittävimpänä ongelmana mediakasvatuksen toteutumisessa juuri rahan ja välineiden puuttumisen. Pelkkiä viestintävälineitä enemmän mediakasvatus on kuitenkin asennekysymys. Käytännön ongelmien ratkaisemisessa on olennaista, että opettajat onnistuvat ottamaan mediakasvatuksen osaksi koulun perustehtäviä erillisten kurssien tai teemaviikkojen sijaan.

Näen merkittävimpänä haasteena Niemenkulman koulun mediakasvatuksessa yhteisten toimintamallien, opetussisältöjen sekä selkeiden vastualueiden puutteen koulun henkilökunnan kesken. Jotta mediakasvatus saataisiin osaksi kou-

lun arkea, kouluun tulisi luoda selkeitä toimintamalleja, uusia tapoja opettaa ja osallistaa.

Tämä edellyttää opettajilta aktiivista sitoutumista mediaan, mediakasvatukseen sekä etenkin omien mediataitojensa jatkuvaan kehittämiseen. Opettajien tulisi olla kiinnostuneita siitä mediamaailmasta, jossa lapset elävät. Hyvänä keinona tutustua lasten mediamaailmaan on esimerkiksi ohjeistaa oppilaita pitämään omaa mediapäiväkirjaa. Käymällä mediapäiväkirjoja läpi yhdessä oppilaiden kanssa opettajat tulevat tietoiseksi niistä medioista, joita lapset käyttävät ja samalla voivat auttaa oppilaita refleктоimaan omaa mediankäyttöään.

Asennemuutosta voivat helpottaa muutamat pienet konkreettiset muutokset koulun käytännöissä. Kouluun tulisi luoda uudenlainen toimintakulttuuri, jonka pyörittämisessä media olisi osallisena. Koululla voisi olla esimerkiksi käytössään omat verkkosivut, joiden ylläpitämisessä oppilaat olisivat mukana. Aktiivinen tiedottaminen koulun toiminnasta olisi osa mediakasvatusta. Runsaat, teki-jöidensä näköiset verkkosivut auttavat luomaan kouluun uutta kulttuuria, jossa media on luonnollinen osa koulun toimintaa. Verkkosivut olisivat myös osaltaan vahvistamassa koulutyön avoimuutta sekä yhteistyötä kodin ja koulun välillä.

5.2 Tekemällä oppiminen osana mediakasvatusta

Mediakasvatuksen onnistumisessa olennainen asennemuutos edellyttää opettajilta uudenlaista suhtautumista itse oppimiseen. Opettajien tulisikin uskaltautua luopua pelkästä oppikirjasidonnaisesta lähestymistavasta ja ottaa kokemuksellista oppimista mukaan opetukseen.

Mediakasvatuskurssimme painottui vahvasti oppilaiden tekemällä oppimiseen. Tavoitteena oli aktivoida oppilaita kannustamalla näitä itsenäiseen työskentelyyn ja oman luovuuden käyttämiseen ongelmanratkaisussa. Kurssikokeen perusteella oppilaat oppivat asiat hyvin itse tekemällä. Yhteensä 34 vastanneesta 21 mielestä mukavinta ja mieleenpainuvinta kurssilla oli ollut videokuvaaminen. Tämä vahvistaa kurssin aikana tekemiäni havaintoja siitä, miten innostava osa lasten kokemusmaailmaa media voi olla. Mediaopetuksen edetessä oli silmiin-

pistäväää, miten kurssin alussa passiivisemmat lapset muuttuivat entistä aktiivisemmiksi sekä kokeilunhaluisemmiksi. Tulkitsen, että kamera luo itseilmaisulle matalamman kynnyksen ja tekee osallistumisesta helpompaa. Omien mediaesitysten tekeminen sekä luovuuden käyttäminen oppimisessa nosti selkeästi oppilaiden motivaatioita ja auttoi oppimisessa. Yhdessä tekemällä kaikkien ei tarvitse osata kaikkea, vaan kukin omien taitojensa kautta oppii ja auttaa ryhmää ja samalla itseään.

Opettajille tehdyssä kyselyssä kävi ilmi opettajien huoli lasten mediankäytön jakaantumisesta pelkästään viihdekäyttöön sekä mielenkiinnottomasta suhtautumisesta perinteisten sanomalehtien lukemiseen. Kurssilla kävimme läpi oppilaiden entuudestaan tylsäksi kokeman sanomalehtiopetuksen jakamalla oppilaat pieniin toimituksiin, joissa nämä saivat yhdessä tekemisen kautta luoda omia mediaesityksiään, meidän toimiessa lähinnä organisoijan roolissa, rakentaen oppilaille omia toiminnan mahdollisuuksia ja tilanteita. Itse tekemisen kautta oppilaat saivat tarkan käsityksen median tuotantoprosessista ja ymmärsivät, että mediaesitykset koostuvat toimittajien valinnoista. Kurssikokeen tulokset osoittivat, että 5.-6.-luokkalaiset olivat sisäistäneet tekijän valintojen merkityksen mediaesityksen lopputuloksessa hyvin. 3.-4.-luokkalaisten oli selkeästi vaikeampaa eritellä kokeessa tekijöiden valintoja mediaesitysten taustalla.

Tulkitsen, että tekemällä oppiminen soveltuu hyvin mediakasvatukseen, sillä esimerkiksi mediavälineiden käyttöä oppii parhaiten konkreettisen kokeilun avulla. Tekemällä oppiminen edellyttää kuitenkin johdonmukaista ohjausta ja tehtävän tulee olla oppilaan ikätasolle sopivaa. 9-vuotiaan keskittymis- ja päättelykyky sekä ryhmätyöskentelytaidot ovat hyvin erilaiset verrattuna 12-vuotiaaseen.

5.3 Tietokoneiden käyttö opetuksessa

Niemenkulman koulun opettajat kokivat taloudelliset resurssit suurimpana haasteena mediakasvatuksessa. Etupäässä tämä ilmeni tietokoneiden vähäisyytenä. Koulussa on käytössä vain yksi tietokoneluokka, jonka käytön opettajat kokivat erittäin hankalana rajallisten käyttömahdollisuuksien takia. Tietotekniikan vähäi-

nen hyödyntäminen opetuksessa näkyi oppilaiden kykyeroissa käyttää tietokoneita. Oppilaiden taidot olivat sidoksissa siihen, millaiset mahdollisuudet heillä oli kotona käyttää tietotekniikkaa.

Koulun tehtävä on tarjota kaikille oppilaille tasavertaiset mahdollisuudet hallita tietotekniikkaa. Opettajien tulisi luoda selkeät tavoitteet tietoteknisille taidoille ja valmiuksille, joita oppilaiden tulee kunakin lukuvuotena oppia. Oppilaiden tasavertaisten tietotekniikkataitojen varmistamiseksi näitä taitoja tulisi koulussa mitata kokein. Näin vältetään tilanteilta, joissa oppilaiden väliset tasoerot ovat merkittävän suuret. Jotta tietokoneiden käyttö saataisiin elimelliseksi osaksi koulutyötä, tulisi tietokonekluokan käyttöön tulisi luoda vakiotunnit. Pienessä 60 oppilaan koulussa tämä on järjestettävissä siten, että jokainen luokkaryhmä pääsee työskentelemään tietokoneilla kerran päivässä.

Kun tieto nähdään muuttuvana ja dynaamisena, nousevat tärkeiksi tiedonhankinnan, ajattelun ja oppimisen taidot. Konkreettisen atk-opetuksen lisäksi tulisi lukuaineiden oppitunteja siirtää tietokonekluokkaan, jotta opetuksessa voidaan hyödyntää tiedonhakumahdollisuuksia.

Ihanteellisessa tilanteessa koululla olisi käytössään esimerkiksi 20 miniläppäriä, jotka kiertäisivät vuoroviikoin luokkaryhmästä toiseen. Kolmen opetusryhmän ollessa kyseessä, jokaisella luokalla olisi tietokoneviikko aina kolmen viikon välein. Näin oppilaille saataisiin luotua esimerkiksi Moodlen verkkotyötiloihin tehtäviä ja tallennusmahdollisuuksia ja arviointi voisi siirtyä myös osittain verkkokokeisiin. Lisäksi tavoitteena voisi olla, että jokaiseen luokkaan tuotaisiin edes yksi pöytätietokone, joka olisi oppilaiden päivittäisessä käytössä.

6 YHTEENVETO

Tutkielman tarkoitus oli selvittää, miten tekemällä oppiminen soveltuu osaksi alakoulun mediaopetusta ja miten alakoulun mediakasvatusta voisi kehittää liitämällä se osaksi jokapäiväistä kouluopetusta. Kehittämishankkeena oli työparin kanssa toteutettu mediakasvatuskurssi Piikkiöläisessä Niemenkulman alakoulussa.

Kehittämishankkeen tavoitteena oli toimia kokeilualustana erilaisille toimintatavoille lähestyä mediaa ja käyttää sitä opetuksen välineenä. Lisäksi kurssin avulla pyrittiin löytämään koulun opettajille uusia ajatuksia ja toimintamalleja, jotta he voivat hyödyntää mediaa omassa opetuksessaan. Kurssin sisältö valikoitui perehtymällä mediapainotteisten alakoulujen opetussuunnitelmiin mediakasvatuksen osalta sekä tutkimalla alan tutkimuskirjallisuutta. Lisäksi Niemenkulman koulun opettajia haastateltiin ennen kurssia ja selvitettiin, millaista mediakasvatusta koulussa oli annettu aiemmin.

Kurssin päätavoitteeksi valikoitui oppilaiden mediakompetenssin kehittäminen. Tämä laaja käsite sisältää monia erilaisia valmiuksia pärjätä nykyajan tietoyhteiskunnassa. Pyrkimyksenä kurssilla oli, että oppilaat tulisivat entistä tietoisemmaksi omasta mediankäytöstään ja että he oppisivat median kriittisen tarkastelun kautta arvioimaan saatavilla olevan informaation luotettavuutta. Kurssin toteutustavassa on paljon piirteitä konstruktivisen oppimiskäsityksen mukaisista menetelmistä. Kurssin opetus painottui pitkälti oppilaiden ryhmätyöskentelyyn sekä itse tekemällä oppimiseen.

Mediakurssin loputtua oppilaille pidettiin kurssikoe, jotta voitiin mitata, miten lapset olivat sisäistäneet kurssilla opetetut asiat. Kokeen perusteella voidaan sanoa, että itse tekemisen kautta oppiminen soveltuu hyvin alakoulun mediakasvatukseen. Omien mediaesitysten tekeminen sekä luovuuden käyttäminen oppimisessa nosti selkeästi oppilaiden motivaatioita ja auttoi oppimisessa.

Lisäksi tutkielmassa kartoitettiin opettajien omaa mediakompetenssia. Kyselystä ilmeni, että opettajien oma mediankäyttö ja harrastuneisuus ei juuri vaikuttanut opettajien koulussa antamaan mediakasvatukseen. Jotta mediakasvatus saadaan osaksi koulutyön arkea, se edellyttää opettajilta aktiivisuutta luoda kouluun uudenlaista toimintakulttuuria ja rohkeutta tarttua erilaisiin tapoihin opettaa.

LÄHTEET

Aineistolähteet:

Niemenkulman koulun opettajat 2011. Haastattelu.

Niemenkulman koulun oppilaat 2011. Kirjallinen kysely.

Kirjallisuus:

Herkman, J. 2001. Kriittinen mediakasvatus. Tampere: Vastapaino.

Kotilainen, S. & Hankala, M. 1999. Mediakasvatus. Helsinki: Edita.

Nyysölä, K. 2008. Mediakulttuuri oppimisympäristönä. Helsinki: Opetushallitus.

Sintonen, S. 2002. Median sylissä, Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta. Helsinki: Finn Lectura.

Elektroniset lähteet:

Huttunen H. & Viherä J. 2010. Vastaanottajasta tekijäksi. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Turun toimipaikka. Viestinnän koulutusohjelma.
<https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/22581/Huttunen%20Henna-Riikka%20Vihera%20Johanna.pdf?sequence=1>

Kerhokeskus. 2011. Mediataitojen oppimispolku perusopetuksessa. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
http://www.kerhokeskus.fi/easydata/customers/kerhokeskus/files/etusivu/mediataitojen_oppimispolku_netti.pdf

Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.
http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012. Kirjastot ja media 2012.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM23.pdf?lang=fi>

Päätaalo, M. 2011. Sosiaalinen media oppimisympäristönä alakoulussa. Opinnäytetyö. Oulun-seudun ammattikorkeakoulu. Viestinnän koulutusohjelma.
http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/31455/Paatalo_Mira.pdf?sequence=1

Eloranta, V. 2008. Silmät auki – tietoyhteiskunnan uhat ja mahdollisuudet. Helsinki: Edita Prima Oy.
<http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=xe11608093708578&cmd=download>

Töllinen, A. 2008. Aineenopettajien mediakasvattajuuden perusteet, ihanteet ja arki. Tampere: Tampereen yliopisto.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02802.pdf>

Kysely Niemenkulman koulun opettajille

1. Opettajan mediaosaaminen

A. Mediakasvatus opettajan omassa koulutuksessa

Oletko saanut täydennyskoulutusta mediakasvatuksesta? Haluaisitko saada?

Onko täydennyskoulutuskursseja tms. tarpeeksi saatavilla ja onko niiden pariin helppo hakeutua?

B. Opettajan oma mediankäyttö

Mitä medioita seuraat säännöllisesti? Miksi juuri näitä?

Mitä medioita et seuraa koskaan? Miksi?

Mikä on mielestäsi hyvää mediasisältöä? Miksi?

Mikä on mielestäsi huonoa mediasisältöä? Miksi?

Kuinka ja paljon käytät internetiä? Miten sitä käytät?

Tuotatko itse mediasisältöjä?

Luonnehdi itseäsi mediankäyttäjänä, oletko kiinnostunut mediasta? Miten paljon vietät päivittäin aikaa median parissa?

Millaiset mediataidot opettamillasi nuorilla on?

Millaisena näet mediamaailman, jossa nykypäivän nuoret elävät?

Miten tunnet nuorten mediamaailman? Miten olet oppinut tuntemaan sitä? Oletko kiinnostunut siitä?

2. Käsitteet

Miten määrittelet median?

Mitä sinun mielestäsi on mediakasvatus?

Mitä sinun mielestäsi on medialukutaito?

Miten ymmärrät käsitteen tietoyhteiskunta?

3. Työ mediakasvattajana

A. Mediakasvatus omassa opetuksessa

Millainen on onnistunut mediakasvatuskokemus?

Millainen on epäonnistunut mediakasvatuskokemus? Kerro esimerkki? (Miksi kokemus oli epäonnistunut?)

Miten mediakasvatus toteutuu omassa opetuksessasi? Millaisia työskentelytapoja käytät? (ryhmätyö, itsenäinen työskentely, perinteinen luennointi, oppilaiden oma tekeminen, työpajat)

Kerro esimerkki näistä työskentelytavoista?

Millaisia välineitä käytät opetuksessa? Kerro näistä esimerkkejä?

Mitä ajattelet oppilaiden itse tekemisestä ja tuottamisesta oppimisen tapana? Soveltuuko itse tekemällä oppiminen mielestäsi mediakasvatukseen?

Onko sellaisia työskentelytapoja ja välineitä, joita haluaisit opetuksessa käyttää, mutta joita et jostain syystä voi käyttää? (Miksi niiden käyttö ei ole mahdollista)

Mitä aihekokonaisuuksia opetat mediakasvatuksessa? Mitä aihekokonaisuuksia pidät tärkeänä opettaa, mutta joita et jostain syystä ole voinut opettaa? (Miksi niiden opettaminen ei ole ollut mahdollista)

Ovatko oppilaat osallistuneet mediakasvatusopetuksen suunnitteluun?

B. Mediakasvatus osana kouluopetusta

Millainen osa mediakasvatuksella on opettamissasi aineissa?

Onko mediakasvatus mielestäsi luonteva osa muuta opetusta? Perustele?

Tulisiko mediakasvatuksen olla oma erillinen oppiaineensa? Perustele?

Mediakasvatuksen toteutuminen vaihtelee merkittävästi kouluittain, onko tämä mielestäsi ongelmallista?

Millaiset olosuhteet koulusi tarjoaa mediakasvatuksen opettamiseen? (Ilmapiiri, välineet)

Miten oppilaat suhtautuvat mediakasvatukseen?

Mikä on mielestäsi mediakasvatuksen tavoite?

Kenen vastuulla mediakasvatuksen antaminen on? Perustele?

Teetkö mediakasvatuksessa yhteistyötä muiden koulujen, järjestöjen, median kanssa? Haluaisitko tehdä?

Pitäisikö mediakasvatusta osana kouluopetusta kehittää? Pitäisikö sen asemaa vahvistaa opetussuunnitelmassa? Miksi?

Tulisiko mediakasvatuksen opettamista opettajien koulutuksessa lisätä? Perustele?

Edellyttääkö mediakasvatuksen järjestäminen koulussasi lisää resursseja?

Pitäisikö mediakasvatusta omassa koulussasi kehittää? Mitä tulisi muuttaa/kehittää

Mitkä ovat mielestäsi merkittävimmät haasteet mediakasvatuksen järjestämisessä koulussasi?

TESTI 3.- 4.-lk

1. Selitä mitä seuraavat termit tarkoittavat. Vastaa kokonaisilla lauseilla.

- a) media
- b) medialukutaito
- c) mediakasvatus

2. Mihin medialukutaitoa tarvitaan?

3. Onko valokuva totta? Perustele vastauksesi.

4. Mitä vaikutuskeinoja mainokset käyttävät?

5. Mitä tietoja nettiin ei kannata laittaa? Mainitse vähintään kaksi asiaa.

TESTI 5.- 6.-lk

1. Selitä mitä seuraavat termit tarkoittavat. Vastaa kokonasilla lauseilla.

- a) media
- b) medialukutaito
- c) mediakasvatus

2. Mihin medialukutaitoa tarvitaan?

3. Valokuva ei aina kerro totuutta. Miksi ei?

4. Mikä on uutiskuvan tärkein tehtävä?

5. Mitä vaikutuskeinoja mainokset käyttävät?

6. Mitä tietoja nettiin ei kannata laittaa? Mainitse vähintään kolme asiaa.

7. Miten voit arvioida netistä löytämäsi tiedon luotettavuutta? Mainitse vähintään kaksi asiaa.

PALAUTE

Mitä jäi päällimmäisenä mieleen tunneilta?

Mitä opit?

Mitä olisit vielä halunnut oppia lisää? Mitä jäit kaipaamaan?

Oliko kurssista mielestäsi hyötyä?

Mikä oli mielestäsi vaikeaa?

Mikä oli mielestäsi helppoa?

Keskustelitko kurssin aikana vanhempiesi kanssa jostakin media-aiheesta?
Esim. netin käytöstä, pelaamisesta, kuvista jne.